

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 336.1:352

JEL Classification: H70, H77, H79

DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.30.2024.313031>**Волкова В. В.**кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів і банківської справи
ORCID ID: 0000-0003-1539-6194**Труш О. І.**

студент

(відповідальний автор)

ORCID ID: 0009-0001-0880-0577

Донецький національний університет імені Василя Стуса

Volkova Valeriia, Trush Olena

Vasy' Stus Donetsk National University

МЕХАНІЗМИ ІНТЕГРАЦІЇ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНУ СИСТЕМУ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

MECHANISMS OF INTEGRATION OF FINANCIAL POTENTIAL OF TERRITORIAL COMMUNITIES INTO THE NATIONAL ECONOMIC DEVELOPMENT SYSTEM

Метою даного дослідження є визначення механізмів ефективної інтеграції фінансового потенціалу територіальних громад у загальнонаціональну економічну систему. У дослідженні застосовано методи системного аналізу, порівняння, економіко-статистичний аналіз та синтез. Результати дослідження дозволяють визначити основні етапи, інструменти та стратегії інтеграції фінансових ресурсів громад до загальнонаціонального економічного контексту, а також ідентифікувати ключові перешкоди на цьому шляху. Практична значущість отриманих результатів полягає в можливості використання розроблених механізмів для формування дієвої державної політики фінансової підтримки громад, що сприятиме зміцненню їх фінансової стійкості та збалансованому економічному розвитку на місцевому і загальнонаціональному рівнях.

Ключові слова: фінансовий потенціал, територіальна громада, економічний розвиток, децентралізація, механізми інтеграції.

The purpose of this study is to identify the mechanisms for integrating the financial potential of territorial communities into the national economic development system. The relevance of the research lies in the growing importance of local self-governance and the pressing need to enhance the financial sustainability of territorial communities, particularly in the context of ongoing decentralization processes. As territorial communities gain more financial autonomy, ensuring effective integration into broader national economic frameworks becomes essential. The study employs a systematic analysis, comparative method, and economic-statistical analysis to explore the integration processes, focusing on both institutional and financial mechanisms. These methods allow for a comprehensive examination of the factors that influence the financial potential of communities and how these resources can be effectively mobilized at the national level. The research results highlight key stages and instruments for integrating community financial resources into the national economic framework. In particular, the study identifies the main barriers hindering this integration, such as institutional limitations, inadequate fiscal policies, and regulatory challenges, alongside the fiscal constraints faced by many territorial communities. The study also emphasizes the need for tailored financial instruments that cater to the specific needs of different communities, which vary in size, economic base, and local capacity. The findings suggest that financial capacity-building at the local level requires a comprehensive and multi-dimensional approach, including fiscal autonomy, equitable intergovernmental transfers, and active community participation in budgetary planning and resource allocation. Additionally, the study underlines the importance of fostering transparency and accountability in financial management at the local level. Practical implications of the study include recommendations for policymakers on enhancing financial strategies at both local and national levels, aiming to boost the economic development of territorial communities and improve their long-term financial self-sufficiency. By utilizing these mechanisms and adopting a strategic approach to financial integration, local governments can better align their financial capabilities with national development goals, fostering balanced economic growth across regions. The study also contributes to the growing body of literature on decentralization by offering

practical insights into how local financial systems can be structured to support national economic goals. Moreover, the research provides a foundation for future studies focused on optimizing financial resource management within decentralized governance structures, with an emphasis on integrating local communities into broader economic frameworks while ensuring sustainable development and financial resilience.

Keywords: financial potential, territorial communities, economic development, decentralization, integration mechanisms.

Постановка проблеми. Децентралізація влади в Україні привела до збільшення фінансової автономії територіальних громад, що стало важливим чинником їхнього соціально-економічного розвитку. Проте наявність фінансових ресурсів на місцевому рівні не завжди означає ефективне їх використання для досягнення стратегічних цілей загальнонаціонального розвитку. Проблема полягає в тому, що механізми інтеграції фінансового потенціалу громад у загальнонаціональну систему економічного розвитку залишаються недостатньо дослідженими та впровадженими. Недостатня взаємодія між місцевими і державними фінансовими системами, а також інституційні та нормативні бар'єри обмежують можливості використання фінансових ресурсів громад для забезпечення сталого розвитку. Це вимагає розробки та впровадження дієвих механізмів, що сприятимуть ефективній інтеграції фінансового потенціалу територіальних громад у загальнонаціональну економічну систему.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання фінансового потенціалу територіальних громад активно досліджується в контексті децентралізаційних процесів. Науковці, такі як О.М. Бородіна [1] та В.В. Столярова [2], зосереджуються на дослідженні інституційних основ децентралізації та ролі фінансових ресурсів у розвитку регіонів. У працях Є. Єрменко [3], І. Макарута та М. Расюка [4] висвітлюється значення місцевих фінансів та їхнього впливу на економічне зростання. Однак, незважаючи на велику кількість досліджень у галузі фінансової децентралізації, недостатньо уваги приділяється питанням інтеграції місцевих фінансових ресурсів до загальнонаціональних економічних процесів. Більшість робіт зосереджуються на питаннях бюджетної автономії або міжбюджетних трансфертів, що вимагає подальшого дослідження механізмів інтеграції фінансового потенціалу громад у контексті загальної економічної стратегії країни.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження механізмів інтеграції фінансового потенціалу територіальних громад у загальнонаціональну систему економічного розвитку. Зокрема, необхідно ідентифікувати ключові інструменти та етапи цієї інтеграції, виявити основні перешкоди та запропонувати шляхи їх подолання. Досягнення цієї мети дозволить розробити практичні рекомендації для формування державної політики, яка б забезпечувала ефективне використання фінансових ресурсів місцевих громад для стимулювання збалансованого економічного зростання як на локальному, так і на загальнонаціональному рівнях.

Виклад основного матеріалу. Сучасні виклики, з якими стикаються територіальні громади в Україні, значною мірою зумовлені не лише процесами децентралізації, але й глибокими соціально-економічними та політичними кризами, зокрема пандемією COVID-19 та повномасштабною російсько-українською війною, яка триває з 2022 року. Ці фактори суттєво

вплинули на фінансову стійкість громад, підкресливши необхідність створення ефективних механізмів інтеграції їхнього фінансового потенціалу в загальнонаціональну економічну систему.

Пандемія коронавірусу, яка розпочалася у 2020 році, викликала значні економічні потрясіння, зокрема зменшення бюджетних надходжень через зупинку бізнесу, скорочення податкової бази та збільшення витрат на охорону здоров'я і соціальний захист. У цей період територіальні громади стикнулися з різким зниженням фінансових можливостей, що підкреслило вразливість їхніх бюджетів до зовнішніх криз. Водночас, пандемія виявила необхідність тіснішої координації між місцевими та державними фінансами для ефективного використання наявних ресурсів, особливо в кризові моменти.

Російсько-українська війна, яка почалася в лютому 2022 року, спричинила ще глибшу кризу. Чимало територіальних громад на сході та півдні країни опинилися на межі виживання через зруйновану інфраструктуру, переміщення населення та втрату виробничих потужностей. Фінансова система громад зазнала значних втрат, зокрема через знищення підприємств, падіння доходів від податків і необхідність переорієнтації витрат на військові та гуманітарні потреби. Крім того, частина громад, які раніше мали стабільну економічну базу, тепер потребують суттєвої державної підтримки для відновлення.

В умовах таких криз стало зрозуміло, що існуючі механізми формування та використання фінансового потенціалу територіальних громад не завжди є достатньо гнучкими й ефективними для забезпечення їхньої стійкості. Для покращення ситуації необхідно, щоб фінансовий потенціал громад був інтегрований у національну економічну систему не лише з метою отримання фінансової допомоги, але й для створення синергетичних ефектів, які допоможуть сприяти сталому розвитку як громад, так і всієї країни.

Фінансовий потенціал територіальної громади – це сукупність фінансових ресурсів, якими громада може розпоряджатися для забезпечення свого розвитку та функціонування. До нього входять доходи від місцевих податків, зборів, державних субвенцій, грантів, а також можливість залучення інвестицій та кредитних коштів. Цей потенціал визначає спроможність громади реалізовувати соціально-економічні проекти, забезпечувати інфраструктурні потреби та підвищувати якість життя мешканців.

Одним із ключових інструментів інтеграції фінансового потенціалу громад є механізм міжбюджетних трансфертів, який забезпечує перерозподіл фінансових ресурсів на користь менш економічно розвинених громад. Цей механізм набув особливої актуальності в умовах війни, коли потреби різних регіонів значно змінилися, і одні громади потребують негайної допомоги для відновлення, а інші можуть забезпечувати податкові надходження для їх підтримки. Проте існує низка проблем, зокрема недостатня прозорість розпо-

ділу ресурсів, що призводить до неефективного використання коштів.

Іншим важливим інструментом є розвиток місцевих бюджетів шляхом забезпечення фінансової автономії громад. Досягнення цього може сприяти збільшенню доходів місцевих бюджетів через місцеві податки та збори, що дозволить громадам більше інвестувати у власний розвиток. Водночас, для ефективної інтеграції цих доходів у національну економіку потрібні заходи з підвищення прозорості й відповідальності громад у використанні бюджетних коштів. Це передбачає створення дієвих механізмів контролю та підзвітності, що мінімізують ризики корупції та нецільового використання ресурсів.

У контексті війни також актуальним є питання управління фінансовими ресурсами, що надходять у вигляді міжнародної допомоги. Багато громад отримують гранти та інші види допомоги від міжнародних організацій, спрямовані на відновлення інфраструктури, підтримку переселенців та розвиток локальної економіки. Однак використання цих коштів потребує узгодженості з національною стратегією економічного розвитку, щоб не допускати дисбалансів у регіональному розвитку та забезпечити ефективність інвестицій у довгостроковій перспективі.

Проведений аналіз також показує, що інтеграція фінансового потенціалу територіальних громад до національної економічної системи потребує більш комплексного підходу, який включає як економічні, так і інституційні механізми. Зокрема, важливим є розвиток спроможності громад до стратегічного планування та управління своїми фінансовими ресурсами. Це можна досягти шляхом підвищення рівня фінансової грамотності місцевих лідерів і чиновників, а також запровадження інноваційних інструментів для управління місцевими фінансами.

Однак, для досягнення ефективної інтеграції фінансового потенціалу громади необхідно не лише вдосконалити інституційні механізми, але й забезпечити стабільність економічного розвитку на локальному рівні. Економічна стійкість громад, особливо у періоди криз, залежить від здатності диверсифікувати економічну базу, залучати інвестиції та розвивати нові сектори економіки. Стимулювання підприємництва, залучення прямих іноземних інвестицій та розвиток інфраструктури є критично важливими елементами для зміцнення фінансової стійкості громади.

Переходячи до аналізу конкретних статистичних даних, варто зазначити, що успішна інтеграція фінансового потенціалу територіальних громад у загальнонаціональну систему економічного розвитку вимагає не лише стратегічного підходу до управління ресурсами, але й постійного моніторингу та оцінки економічних показників. Дані останніх років свідчать про те, що після запровадження реформи децентралізації громади отримали значний приріст фінансових ресурсів. Наприклад, за період 2018-2022 років доходи місцевих бюджетів збільшилися в середньому на 50%, що пов'язано зі зростанням місцевих податків і зборів, а також міжбюджетних трансфертів.

Одним із показників, що свідчить про ефективність інтеграції фінансового потенціалу громад, є частка власних доходів місцевих бюджетів у загальній структурі бюджетів. За даними Міністерства фінансів Укра-

їни, у 2021 році цей показник зріс до 58%, що є позитивним сигналом для стійкості громад. Це означає, що громади мають більше можливостей для самостійного фінансування власних потреб, включаючи інвестиції в інфраструктуру, соціальні проекти та економічний розвиток. Проте, незважаючи на такі позитивні зміни, рівень фінансової незалежності залишається нерівномірним у різних регіонах. У громадах з розвинутою промисловістю частка власних доходів може досягати 70%, тоді як у менш економічно активних районах цей показник залишається на рівні 40-45%.

З 2017 по 2021 рік частка місцевих бюджетів у загальному бюджеті України залишалася стабільною на рівні 22,3% – 23,3%. У 2022 році вона зросла до 24,4% завдяки збільшенню військового ПДФО (див. рис. 1). Однак у 2023 році частка різко знизилася до 17,8%, а у першій половині 2024 року впала до 15,7%. Це зниження сталося через вилучення військового ПДФО з місцевих бюджетів у жовтні 2023 року та зростання надходжень до державного бюджету. Це найнижчий рівень з початку реформи децентралізації.

Зменшення частки місцевих бюджетів вплинуло на фінансове планування громад. У 2022-2023 роках стабільні доходи дозволяли підтримувати важливі соціальні сфери, але вилучення ПДФО створило фінансові труднощі, змусивши громади скорочувати витрати і шукати нові джерела доходів.

Ці зміни підкреслюють необхідність удосконалення фінансового управління на місцевому рівні і співпраці між центральною і місцевою владою. Важливо враховувати потреби територіальних громад при перерозподілі доходів, щоб уникнути фінансових криз і забезпечити стабільний розвиток. Вилучення військового ПДФО наголошує на важливості довгострокового планування і адаптивності громад.

Динаміка частки капітальних видатків показує, яку частину загальних витрат місцевих бюджетів спрямовано на довгострокові перспективи, наприклад, інфраструктурні проекти, будівництво та реконструкцію. Сюди входять витрати на розвиток, розширення та відтворення (рис. 2).

Ще до початку реформи децентралізації в 2014 році частка капітальних видатків становила всього 6,4%, що було найнижчим показником за весь досліджуваний період. З того часу цей показник зріс: у 2018 році частка капітальних видатків досягла 13,7%, а в 2019 році – 16,1%. Реформа децентралізації не тільки дозволила громадам управляти місцевими бюджетами, але й значно збільшила витрати на оновлення муніципальної інфраструктури, будівництво і ремонт доріг, благоустрій територій, громадський транспорт, ремонт будівель, енергоефективність, вуличне освітлення і житлово-комунальне господарство. Це дало створити умови для ефективного управління бюджетом на місцях і принесло позитивний результат.

У 2020-2021 роках спостерігалось подальше зростання: частка капітальних видатків досягла 21,2% у 2020 році та 20,5% у 2021 році. Війна вплинула на структуру витрат, і в перший рік повномасштабного вторгнення фінансування розвитку та розширення скоротилося до 10,2%. Проте у 2023 році було зафіксовано найвищий показник – 23,7% частки капітальних видатків, завдяки значним надходженням від військового збору.

Рис. 1. Частка місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету (без трансфертів)

Джерело: [5]

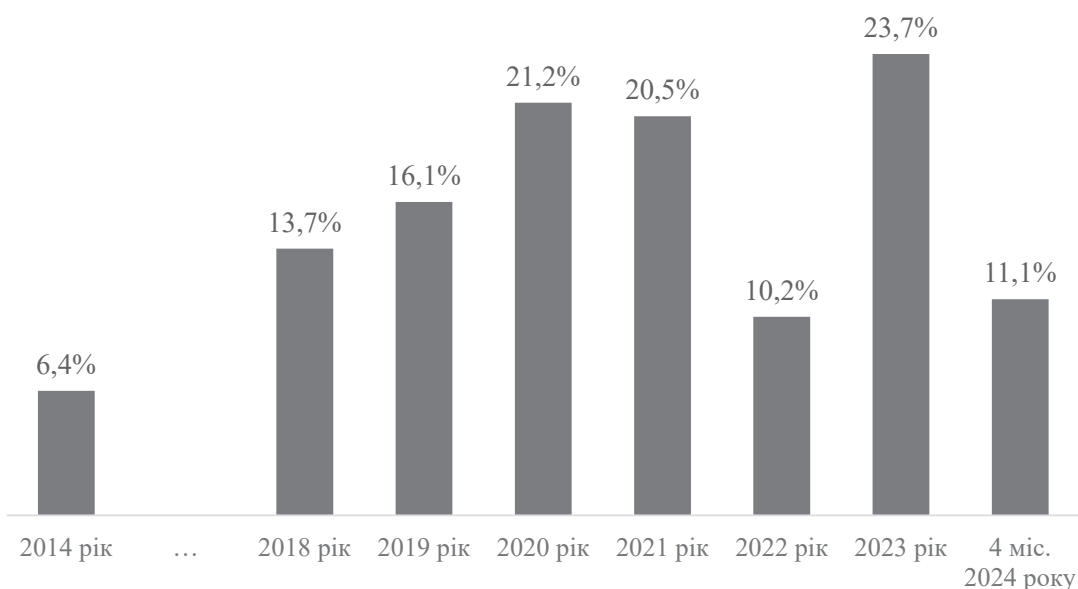

Рис. 2. Динаміка частки капітальних видатків у видатках місцевих бюджетів

Джерело: [5]

Але в 2024 році частка капітальних видатків знизилася до 11,1% через вилучення значної частини доходів місцевих бюджетів у вигляді військового ПДФО.

Щодо інвестиційної активності, важливим показником є залучення зовнішніх та внутрішніх інвестицій, які сприяють розвитку місцевих економік. У 2022 році, попри війну, деякі громади зуміли зберегти інвестиційний потенціал завдяки залученню міжнародної фінансової допомоги, а також відновленню місцевої інфраструктури. Проте, загалом, рівень капітальних інвестицій значно скоротився через військові дії, що ставить нові виклики для відновлення фінансового потенціалу після закінчення конфлікту.

Інтеграція фінансового потенціалу громад також має включати механізми стимулювання економічної активності на місцевому рівні. У цьому контексті важливим є розвиток малого та середнього бізнесу, який становить основу економічної стабільності багатьох громад. За статистикою, у 2020 році кількість зареєстрованих суб'єктів підприємницької діяльності на території громад зросла на 12% порівняно з 2019 роком. Це свідчить про позитивні результати децентралізації та можливість громадам залучати додаткові доходи через місцеві податки і збори.

Окрім внутрішніх фінансових ресурсів, важливим інструментом інтеграції є використання міжнародних фондів і програм. Протягом 2021-2023 років українські

громади активно залучали фінансову підтримку від міжнародних партнерів, таких як Європейський Союз, Світовий банк та інші донорські організації. Зокрема, кошти спрямовувалися на реалізацію програм економічного відновлення, покращення соціальної інфраструктури та зміцнення місцевих фінансових інституцій.

Таким чином, статистичні дані підтверджують необхідність удосконалення механізмів інтеграції фінансового потенціалу територіальних громад у загальнонаціональну систему економічного розвитку. Ефективна інтеграція вимагає не лише розвитку власної фінансової бази громад, але й впровадження прозорих механізмів управління фінансовими ресурсами, що допоможе зміцнити економічну стійкість країни в цілому.

Висновки. Зважаючи на виклики останніх років, можна зробити висновок, що наявні механізми інтеграції фінансового потенціалу територіальних громад у національну економічну систему мають бути адап-

товані до сучасних умов. Необхідність оперативного реагування на кризи, пов'язані з пандемією та війною, продемонструвала, що фінансова децентралізація повинна бути підкріплена більш гнучкими та адаптивними механізмами, які б дозволили громадам не лише зберігати свою фінансову стійкість, але й відігравати активну роль у відновленні національної економіки. Стратегічне планування та інвестиції у відновлення та розвиток мають бути інтегровані з національними економічними пріоритетами, що дозволить забезпечити рівномірний та стійкий розвиток України в цілому.

Підсумовуючи, інтеграція фінансового потенціалу територіальних громад у національну економічну систему є важливим елементом сучасної державної політики. Успішне впровадження механізмів цієї інтеграції вимагає не лише фіскальної підтримки з боку держави, але й активної участі самих громад у формуванні та реалізації стратегічних економічних ініціатив.

Література:

1. Бородіна О.М., Мамонова Н.М, Браян Кунс. Українське сільське господарство у воєнний час: стійкість, реформи та ринки. Транснаціональний інститут, Амстердам. 2023. URL: <https://www.tni.org/en/article/ukrainian-agriculture-in-wartime?translation=uk> (дата звернення: 07.09.2024).
2. Столярова В.В. Системне стратегічне планування і бюджетування людиноцентричного соціально-економічного розвитку держави і регіонів (інституціоналізація бюджетного федералізму унітарної держави). *Вісник економічної науки України*. 2022. № 1 (42). С. 32–48. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/186636> (дата звернення: 09.09.2024).
3. Єршоменко Є. Економічна сутність місцевих бюджетів як інструменту соціально-економічного розвитку територій. *Фінансова політика як складова економічного розвитку*: тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. м. Київ. 11-12 квітня 2023 р. С. 55–56. URL: <https://knute.edu.ua/file/MzEyMQ==/3043ab09788d719c6ad51708e587adb2.pdf> (дата звернення: 09.09.2024).
4. Макачук І., Расюк М. Фінансова децентралізація в Україні та її вплив на формування місцевих бюджетів. *Фінансова політика як складова економічного розвитку*: тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. м. Київ. 11-12 квітня 2023 р. С. 72–73. URL: <https://knute.edu.ua/file/MzEyMQ==/3043ab09788d719c6ad51708e587adb2.pdf> (дата звернення: 09.09.2024).
5. Портал «Децентралізація». URL: <https://decentralization.ua/> (дата звернення: 11.09.2024).

References:

1. Borodina O. M., Mamonova N. M., Brian Kuhns (2023) Ukrainian Agriculture in Wartime: Sustainability, Reforms, and Markets. Transnational Institute, Amsterdam. Available at: <https://www.tni.org/en/article/ukrainian-agriculture-in-wartime?translation=uk> (accessed September 7, 2024).
2. Stolyarova V. V. (2022) Systematic strategic planning and budgeting of people-centered socio-economic development of the state and regions (institutionalization of budgetary federalism of the unitary state). *Herald of economic science of Ukraine*, no. 1 (42), pp. 32–48. Available at: <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/186636> (accessed September 9, 2024).
3. Yeryomenko E. (April 11-12, 2023) The economic essence of local budgets as a tool for socio-economic development of territories. *Financial policy as a component of economic development*: theses of reports of the All-Ukrainian scientific and practical conference in Kyiv. Pp. 55–56. Available at: <https://knute.edu.ua/file/MzEyMQ==/3043ab09788d719c6ad51708e587adb2.pdf> (accessed September 9, 2024).
4. Makarchuk I., Rasiuk M. (April 11-12, 2023) Financial decentralization in Ukraine and its influence on the formation of local budgets. *Financial policy as a component of economic development*: theses of reports of the All-Ukrainian scientific and practical conference in Kyiv. Pp. 72–73. Available at: <https://knute.edu.ua/file/MzEyMQ==/3043ab09788d719c6ad51708e587adb2.pdf> (accessed September 9, 2024).
5. "Decentralization" portal. Available at: <https://decentralization.ua/> (accessed September 11, 2024).

Стаття надійшла до редакції 13.09.2024

Стаття опублікована 09.10.2024